

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz

Author: Agnieszka Madeja

Citation style: Madeja Agnieszka. (2018). Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz. W: R. Cudak, W. Hajduk-Gawron, A. Madeja (red.), "Na wrywki : 100 cytatów z polskiej poezji i dramatu, które powinien znać także cudzoziemiec" (S. 351-354). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Z tym największy jest ambaras, / żeby dwoje chciało naraz

O cytacie

Cytat to zakończenie-pointa wiersza *Stefania*, opatrzonego podtytułem *Powieść psychologiczna*, autorstwa Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Jest to pierwsza część *Tetralogii z kajetu pensjonarki*. Pozostałe trzy teksty noszą kolejno tytuły: *Ernestynka. Powieść obyczajowa*, *Franio. Powieść dydaktyczna*, *Ludmiła. Powieść fantastyczna*. Autor w przypisach zanotował, że utwór *Stefania* po raz pierwszy został wykonany przez Mary Mrozińską w warszawskim kabarecie Momus.

Stefania – obiekt westchnień malarza – to kobieta, która „Oczy miała jak bławatki / I na sobie ładne szmatki”, „Choć męża miała filistra, / W innych rzeczach była bystra”, „Prócz tego natura szczodra / Dała jej b. ładne biodra”. Zauroczonemu malarzowi nie udaje się przekonać Stefanii, „Żeby dała mu natchnienie”. O wszystkich tych szczegółach opowiada rozchichotana, pruderyjna pensjonarka, która „poprzez własne ciągoty [...] i rozbudzoną ciekawość »tych rzeczy« [...], czuje, że cała ta historia ją podnieca. [...] A wszystko to pensjonarskim stylem wypracowania klasowego” (Hen 2008, 84). Pojawiające się w cytacie słowo „ambaras” znaczy ‘kłopot, trudności, trudna, przykra sytuacja’. Nie jest to wyraz często używany, w słowniku został opatrzony kwalifikatorem „dawny, dawniej”.

Tetralogia z kajetu pensjonarki została pomieszczona w *Słówkach*, czyli zbiorze wierszowanych utworów satyryczno-kabaretowych. Powstały one na potrzeby kabaretu ZIELONY BALONIK, w którym Żeleński był jednym z czołowych tekściarzy. *Słówka* są świadectwem życia społecznego, obyczajowego i kulturalnego Krakowa początku XX wieku. Autor bawi się tu słowami, rytmem i rymami, a w celu zbliżenia literatury do życia sięga po wyrazy potoczne, nawet nieprzyzwoite. Po raz pierwszy *Słówka* zostały wydane we Lwowie w 1913 roku, podtytuł brzmiał: *Zbiór wierszy i piosenek z 16-ma melodiami w tekście*. Miarą popularności tego tomu jest to, że wiele wierszowanych point i celnych hasel weszło do języka codziennego.

O autorze i jego twórczości

Tadeusz Żeleński (1874–1941), pseudonim Boy, tłumacz literatury francuskiej, krytyk literacki i teatralny, SATYRYK i publicysta. Mimo że od najmłodszych lat był związany z krakowskim środowiskiem artystycznym (jego ciotecznym bratem był Kazimierz Przerwa-Tetmajer, zob. **Mów do mnie jeszcze... Za taką rozmową / tęskniłem lata*), wybrał studia medyczne. W różnych okresach swojego życia pracował jako lekarz (w czasie I wojny światowej w armii austriackiej), jednak równocześnie podtrzymywał kontakty z kręgami twórczymi. Już pod koniec XIX wieku w czasie studiów związał się z CYGANERIA KRAKOWSKĄ, był stałym bywalcem kawiarni krakowskich, prowadził hulawczy tryb życia. Przebywając na stypendium w Paryżu, zainteresował się literaturą francuską. W ponad 100 tomach wydanych w latach 1915–1935 jako „Biblioteka Boya” przełożył na polski najwybitniejsze dzieła pisarzy francuskich. W 1914 roku za przekład dzieł Moliera został odznaczony Palmami Akademickimi, orderem przyznawanym przez Akademię Francuską. W latach 1906–1912 Żeleński udzielał się także w kabarecie Zielony Balonik. Pod kabaretowym pseudonimem Boy pisał teksty satyryczne, współtworzył słynne *Szopki*, jednak największą popularność przyniosły mu *Słówka*, w których w karykaturalny sposób przedstawił Kraków, twórców MODERNISTYCZNYCH i styl MŁODOPOLSKI. Od 1919 roku rozpoczął pracę recenzenta teatralnego. Jest uważany za jednego z najwybitniejszych krytyków literackich DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO. Jego szkice krytyczne pisane w latach 1927–1928 zostały zebrane w książce *Ludzie żywi*. Znalazły się tam artykuły dotyczące m.in. takich twórców, jak Stanisław Wyspiański czy Adam Mickiewicz.

Żeleński prowadził też działalność społeczną. Założył organizację „Kropla Mleka”, zajmującą się higieną żywienia, pielęgnacją i ochroną niemowląt. Propagował antykoncepcję i edukację seksualną, w latach 30. razem z IRENĄ KRZYWICKĄ kierował w Warszawie kliniką promującą świadome macierzyństwo. Po wybuchu II wojny światowej wyjechał do Lwowa. Kiedy miasto zostało zajęte przez wojska hitlerowskie, został aresztowany i wraz z innymi przedstawicielami inteligencji rozstrzelany na stokach Kadeckiej Góry. Miejsce pochówku Żeleńskiego jest nieznane.

Nawiązania

Do przesłania słynnego cytatu nawiązuje w wierszu *Żuraw i czapla* Jan Brzechwa:

Tak już chodzą lata długie,
Jedno chce - to nie chce drugie,
Chodzą wciąż tą samą drogą,
Ale pobrać się nie mogą.

Zdarza się, że pierwsza część powiedzenia, które – jako porzekadło, przysłowie – weszło do języka codziennego, jest przez Polaków nieco zmieniana. Można usłyszeć, przeczytać takie wersje: „W tym największy jest ambaras...”, „Bo w tym cały jest ambaras...” czy „W tym cały jest ambaras...”.

Warto wiedzieć

- CYGANERIA KRAKOWSKA – zob. **Chopin gdyby jeszcze żył, / toby pił*
- DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE – zob. **A ty z tej próżni czemu drwisz, kiedy ta próżnia nie drwi z ciebie?*
- KRZYWICKA IRENA (1899–1994) – pisarka, publicystka i tłumaczka. W powieściach poruszała drażliwe tematy: przemoc fizyczna i psychologiczna, emancypacja zawodowa, społeczna i emocjonalna kobiet. Propagowała potrzebę edukacji seksualnej, świadomego macierzyństwa i antykoncepcji, podejmowała tematy tabu, takie jak tolerancja homoseksualizmu i legalizacja aborcji. W latach 60. zamieszkała we Francji. W 1992 roku opublikowała swoją najbardziej popularną książkę autobiograficzną *Wyznania gorszycielki*.
- MŁODA POLSKA – zob. **A to Polska właśnie*
- MODERNIZM – zob. **Polska to jest wielka rzecz*
- SATYRA – zob. **My rządzą światem, a nami kobiety*
- ZIELONY BALONIK – pierwszy polski kabaret artystyczno-literacki, którego jednym z założycieli był Edward Żeleński, brat Tadeusza. Zielony Balonik działał w Krakowie w latach 1905–1912 (sporadycznie do 1915 roku). Elitarne spotkania kabaretowe (tylko dla osób posiadających zaproszenia) odbywały się przy ulicy Floriańskiej 45, w cukierni Jana Michalika, zwanej później Jamą Michalikową. Największą popularność przyniosły Zielonemu Balonikowi przygotowywane m.in. przez Boya Szopki. Były to utwory czerpiące z tradycji ludowej, stanowiące nowy, typowo polski gatunek kabaretowy. Wyśmiewano głównie aktualne wydarzenia dotyczące środowiska artystycznego i intelektualnego Krakowa. Rozgłos kabaretu spowodował masowe zakładanie nowych kabaretów, np. Figliki (Kraków) czy Momus (Warszawa).

Z opracowań

Stefania i *Ernestynka* to parodie bajek Jachowicza. Tu Boy w znakomity sposób spożytkowuje dla celów humorystycznych i parodystycznych m.in. schemat rytmiczny tych bajek („rąbany”, prymitywny), uzupełniając parodię wiersza Jachowicza nieoczekiwanymi rymami. Równocześnie efekt parodystyczny wynika z kontrastu umoralniających fabuł bajek Jachowicza i „nieprzyzwoitych” fabuł *Ernestynki* oraz *Stefanii*, a także z przewrotnych morałów, jakimi się kończą obie niby-jachowiczowskie opowieści.

Weiss 1988, LXXXVII

Żeleński znakomicie czuł ducha języka polskiego. To wycucie pozwalało mu na ogromną swobodę posługiwania się językiem, wręcz na zabawę słowami, ich związkami, odcieniami znaczeniowymi, dysonansem *etc.* To stwierdzenie odnosi się zresztą w równym stopniu do *Słówki* i do prozy Boya. [...] Wzorowa składnia, naturalny, płynny tok wypowiedzi, precyzja i ścisłość w sposobie formułowania myśli, umiejętność syntezy, skrótu, szczególnie cenna dla satyryka, pozwalająca trafnie wybrać i nakreślić grubą kreską rys, cechę, główną właściwość karykaturowanej postaci czy sytuacji, wreszcie zmysł dysonansu, oto najważniejsze atuty języka i stylu Boya.

Weiss 1988, LXXXIV

Bibliografia

- Hen J., 2008: *Błazen – wielki mąż. Opowieść o Tadeuszu Boyu-Żeleńskim*. Warszawa.
 Markiewicz H., 2001: *Boy-Żeleński*. Wrocław.
 Weiss T., 1988: *Wstęp*. W: *Żeleński Boy T.: Słówka*. Wrocław.
<http://culture.pl/pl/tworca/tadeusz-boy-zelenski> [dostęp: 11.09.2017].

Agnieszka Madeja